

OPONENTNÍ POSUDEK

rigorózní práce Mgr. Michaely Sladké: Restorativní justice a alternativní vyřízení věcí v českém trestním procesu.

Restorativní justice bývá chápána jako, oproti modelům rehabilitativním, retribučním, příp. i jiným, jako nový model trestní justice. Výčet takových modelů může být u různých autorů i odlišný. Někdy bývá restorativní justice dokonce považována za současný hlavní a převládající model trestní spravedlnosti. Za takový ho má zřejmě i autorka oponované práce. Domnívám se, že tento názor je diskutabilní. Samotný pojem "restorativní justice" se u nás objevil teprve někdy v průběhu devadesátých let. Za její přínos se zpravidla považují alternativy k nepodmíněným trestům odnětí svobody, odklony od tradičních průběhů a ukončení trestního řízení a mnohem větší zřetel na právo poškozených i obětí trestných činů. Mezi prostředky realizace této snahy je připisována významná úloha mediace mezi pachatelem a jeho obětí, která má být zprostředkována třetí, nestrannou osobou. Hlavní důraz má být kladen na zajištění náhrady škody. Mediace se také těší největší pozornosti autorky. Jak sama přiznává "účelem mé rigorózní práce v této kapitole je zejména se zaměřit na mediaci (narovnání) jako alternativní postup směřující k řešení trestních věcí realizovaných mimo systém trestního práva". Nutno dodat, že kapitolou, o níž se tu autorka zmiňuje je kapitola druhá nazvaná Restorativní justice jako hlavní model trestní spravedlnosti, která představuje nejrozsáhlejší a zároveň klíčovou část celého textu.

I když se netají svými sympatiemi i k ideám restorativní justice a zvláště mediace, objektivně přiznává, že prvky alternativ a odklonů se vyskytovaly již dříve, v jiných modelech trestní justice. V tom se skutečně nemýlí. Tak kupříkladu, k nejrozšířenějším

sankcím již po dlouhá desetiletí patří podmíněný trest odnětí svobody. Mezi nejčastější odklony se řadilo např. postoupení věci k mimosoudnímu vyřízení. Za další příklad můžeme uvést mediaci, která se u nás objevila v nedlouhé epizodě tzv. soudružských soudů, později přeměněných na tzv. místní lidové soudy. Vznik této instituce připadal na počátek šedesátých let, to je období tzv. tání a Chruščevovy teze o budování všelidového státu, která vzala za své s pádem jejího autora. Pokud jde o ochranu zájmu poškozených je u nás, na rozdíl od práva anglosaského, již dlouho zaveden institut adhézního řízení. Až příliš často se stává, že o nároku na náhradu škody není v tomto řízení rozhodnuto a poškození jsou odkazováni na pořad práva civilního. Pakliže byl pachatel pravomocně odsouzen trestním soudem, byla situace žalobce v řízení občanskoprávním podstatně ulehčena.

Ve druhé polovině minulého století došlo ve vyspělejší části světa k naprosto neočekávanému exponenciálnímu růstu kriminality, zejm. majetkové. Podstatně se také měnila i charakteristika pachatelů. Na rozdíl od nedávné minulosti, kdy se trestné činnosti většinou dopouštěly osoby sociálně, psychicky a biologicky tak, či onak deficitní, nyní se ale značný počet pachatelů nijak zvlášť nevymykal z průměru populace. Tento jev nel označení jako kriminalita z blahobytu. Tzv. cena zločinu neustále stoupala. Výdaje státu na systémy orgánů trestní justice a vězeňství neúnosně stoupaly, policie a justice byly chronicky přetíženy a vězení přeplněna, to vše až na pokraji kolapsu. Nezbylo než postupně ustupovat od některých klasických principů řádného a spravedlivého procesu. Kompromisy šly většinou na úkor legality a oficiality, průnikem stále většího počtu elementů oportunity. Zákonodárci jednotlivých států přijímaly nejrůznější inovace trestního práva, jež dnes označujeme jako

alternativy a odklony. S masovou majetkovou kriminalitou neúnosně vzrůstal podíl poškozených, u nichž šance na restituci škod byla minimální nebo žádná. Protože tato skutečnost měla i nežádoucí politický dosah, z podnětu OSN z poloviny 80. let, byly přijímány zákony o kompenzaci obětí zločinů, kterou měl zajišťovat stát.

Hlasatelé myšlenky restorativní justice, jen shrnuli příp. upravili nejrůznější druhy alternativ a odklonů, již existující v řadě států. Na rozdíl od autorky se nedomnívám, že restorativní justice je to nejdůležitější, co účinná kontrola kriminality u nás dnes vyžaduje. Nepochybné ovšem je, že postavení poškozených a obětí v trestním řízení je žádoucí permanentně zdokonalovat.

Pokud však jde o pachatele méně závažné, či dokonce tzv. banální kriminality, u níž se jedná o ojedinělá pochybení, mám zato, že tu jsou k dispozici již dnes dostatečně hustá síta pro užití vhodných odklonů. Stojíme však před řešením daleko závažnějších problémů, jako je rychle se zvyšující celková nebezpečnost kriminality, její bezohlednost a brutalita, enormní škody způsobované stále rafinovanější hospodářskou kriminalitou a rozrůstajícím se organizovaným zločinem, stále častěji domácí provenience, jakož i rozmáhající se korupce. Znepokojivý je přesun tvrdé agresivity do stále nižších, až dětských věkových kategorií. S efektivní kontrolou takové zločinnosti si zatím příliš nevíme rady.

Nemohu se ztotožnit se sympatiemi autorky s názorem, že zločin je pouze věcí pachatele a jeho obětí a že v podstatě intervence státu zde není odůvodněna. Již od dob racionalistického směru Osvícenství je obecně uznáváno, že stát tu existuje zejm. proto, aby chránil společnost před vnějším i vnitřním ohrožením, tedy i před kriminalitou.

Na rozdíl od autorky bych se příliš nespolehal na mediaci.

Ta jistě může fungovat ve stabilizovaném a relativně stabilním společenství, v němž převládá sounáležitost, není anonymní ani atomizované, je přehledně strukturované, netrpí hodnotovým vakuem a uznává autoritu normativního a právního systému. Zde také může fungovat neformální sociální kontrola pro úspěch mediace nezbytná. Také výchovné společenství patrně u nás příliš není.

Historie probační služby není autorkou podána přesně. Od zřízení této instituce bylo u nás vážně pomyšleno již kolem r. 1968. Následující normalizace realizaci znemožnila. Určitou náhradou se měla stát instituce sociálních kurátorů u národních výborů. Kritika, již autorka vytýká ministerstvu spravedlnosti nedostatky v přípravě vzniku probační služby, není oprávněná. Zřízení této služby bylo zmíněným ústředním úřadem doporučeno vládě již poč. r. 1993, zřejmě však bez patřičného ohlasu. V průběhu devadesátých let však již byly bez veškeré potřebné infrastruktury přijímány zákony, různé alternativy a odklony. Ty, bez fungující probační služby mohla brzy skončit blamáží a trvalou diskreditací. Za těchto okolností nezbylo, než na krátkou dobu vystačit s provizorním, pro danou situaci, jediným možným řešením.

Většina mých připomínek má polemický charakter, což znamená, že není nikterak autorce upírána žádný její odlišný názor. Práce je ovšem seriózně, solidně a komplexně zpracována, opírá se o bohatou relevantní literaturu, domácí i cizojazyčnou. Nevzdává se však i vlastníků úvah. Text je rozvržen bezchybně a přehledně, literárně velmi dobře zvládnut, má vysokou informační hodnotu, zejm. pokud jde o tematiku u nás dosud méně známou - zejm. o formy mediace v zahraničí. Nutno ocenit, až na některé nepřesnosti, i historické pasáže.

Sám způsob zpracování textu, jakož i racionálně podložené

úvahy autorky svědčí o jejích tvůrčích schopnostech a předpokladech pro příp. vědeckou práci.

Soudím, že posuzovaný text může být bez rozpaků uznán za zdařilou rigorózní práci.

Duben 2007

Oponent: ~~JUDr. et PhDr. Otakar Osmancík, CSc~~